

Юрій Бідношя

ВІДДАНИЙ РІДНОМУ СЛОВУ (до 75-річчя з дня народження Івана Васильовича Сабадоша)

2019 рік – ювілейний для відомого українського славіста, доктора філологічних наук, професора Ужгородського національного університету, завідувача кафедри української мови Івана Васильовича Сабадоша. Він народився 12 травня 1944 року в старовинному селі Сокирниця, тепер Хустського р-ну Закарпатської області, у селянській родині. З медаллю закінчив десятирічку в сусідньому селі Стеблівка. Згодом Іван Васильович розповідав: *«Приїхав до Ужгорода сам. Згадую, що навіть не знав,*

де знаходиться приймальня комісія. На щастя, зустрів земляка, який і провів до «потрібного місця». Як у 1961 році поступив на філологічний факультет, так звідси вже нікуди й не йшов...». Навчання було перерване трирічною строковою службою в армії. У 1969 році юнак із відзнакою закінчив факультет філології Ужгородського державного університету, у 1969–1972 роках навчався в аспірантурі, а в 1972–1977 був директором університетської наукової бібліотеки.

У 1974 році Іван Васильович здобув ступінь кандидата філологічних наук, захистивши дисертацію «Лексика лісоспла-

ву українських говорів району Карпат» (після занепаду лісо-сплавного промислу в кінці 1970-х років зібраний сумлінним дисертантом матеріал має особливу лінгвістичну та етнографічну цінність). Від 1973 року науковець викладає на кафедрі української мови УжНУ. 1986 року він захистив докторську дисертацію на тему «Формування української ботанічної номенклатури». У 1986–1992 роках, а згодом із січня 2006 року очолює кафедру української мови рідного вишу.

І. В. Сабадош досліджує проблеми діалектної та історичної лексикології, етимології, лінгвогеографії, наукової термінології, лексикографії, міжмовних контактів, історії мовознавства, ідіолектів окремих письменників, автентичності фольклорних текстів. Опублікував в Україні та за кордоном понад 220 наукових праць, серед них шість монографічних. Наведемо кілька статей ювіляра: Староукраїнські назви культурних трав'янистих рослин. *Збірник Матице српске за филологију и лингвистику*. Нови Сад, 1986. Т. XXIX/2. С. 9–29; Українські ботанічні номени, мотивовані назвами тварин. *Studia z filologii polskiej i słowiańskiej*. Warszawa, 1989. Т. 25. S. 181–196; Зв'язки української мови з іншими мовами в ботанічній лексиці. *Компаративний аналіз. Питання теорії і практики*. Київ, 1992. С. 19–29; Українсько-польська взаємодія в ботанічній лексиці. *Badania dialektów i onomastyki na pograniczu polsko-wschodniosłowiańskim*. Białystok, 1995. S. 87–97; Українська діалектна лексикографія післявоєнного періоду. *Język ukraiński: współczesność – historia*. Lublin, 2003. С. 93–106; 3 історії словникового опрацювання лексики закарпатського говору. *Діалектологічні студії*. 4. Львів, 2004. С. 73–103; Реалізація принципу автентичності фольклорних текстів у публікаціях П. В. Лінтура. *Будівничий культури. Збірник матеріалів до 100-річчя від дня народження П. Лінтура*. Ужгород, 2010. С. 474–497; Про зв'язки лемківських говірок із закарпатськими та іншими українськими в лексиці. *Acta facultatis philosophicae universitatis Prešovensis. Jazykovedný zborník*, 37. Prešov, 2012.

С. 45–69; Праслов'янські назви рослин. *Східнослов'янські мови в їх історичному розвитку*. Запоріжжя, 2018. С. 144–158; Джерела формування сучасної наукової ботанічної номенклатури української мови. *Українська мова*. 2018. № 3. С. 92–105.

Професор І. Сабадош відомий насамперед як один із провідних українських діалектологів і лексикологів, але його праці мають виразний міждисциплінарний характер і призначені не тільки для лінгвістів, а й для представників інших наук: етнологів, істориків, культурологів, біологів.

У своїй першій монографії «Формування української ботанічної номенклатури» (Ужгород, 1996, 192 с.) вчений показав склад і шляхи поповнення назв рослин окремо в праслов'янській мові та в різні періоди розвитку української (до початку ХХ ст.). За висновком автора, сучасна номенклатура рослин української літературної мови належить до тих небагатьох термінологічних груп, значна частина яких базується на питомих українських назвах, що формувалися природним шляхом протягом сторіч.

Продовженням опису назв рослин став «Атлас ботанічної лексики української мови» (Ужгород, 1999, 104 с.). Важливість лінгвогеографічного дослідження цієї давньої тематичної групи лексики є очевидною. На представлених в атласі 68 лінгвістичних картах І. В. Сабадош вперше відобразив ареали лексичних, словотвірних та інших протиставлень у сучасній ботанічній лексиці українських говорів (записи здійснено у 133 населених пунктах з усіх регіонів України).

Протягом 20–25 років Іван Васильович записував лексику рідної говірки, укладав відповідну картотеку. Копітка праця увінчалася публікацією «Словника закарпатської говірки села Сокирниця Хустського району» (Ужгород, 2008, 480 с.). Словник містить понад 15,9 тисяч діалектних слів (не враховуючи переважної більшості фонетичних варіантів) цієї говірки марамороського типу закарпатського говору південно-західного наріччя української мови. Більшість реєстрових слів су-

проводжується ілюстраціями із зв'язного мовлення, а також прислів'ями, приказками, загадками, уривками з народних пісень та зразками інших видів усної народної творчості. До словника додано діалектні тексти, записані в селі Сокирниця в 2004–2005 роках (с. 430–476). Видання мало значний резонанс у славістичних колах, адже за реєстром було найбільшим українським діалектним словником післявоєнного періоду, а в слов'янському світі серед словників однієї говірки за обсягом поступалося лише «Słowniku gwary Domaniewka w powiecie Łęczyckim» М. Шимчака (Wrocław, 1962–1973). Науковці вітали появу словника сокирницької говірки, адже закарпатський діалект зберіг велику кількість архаїчних рис, важливих для фундаментальних досліджень не тільки з україністики, але й славістики в цілому. На матеріалі свого словника Іван Васильович у 2008–2012 роках опублікував серію наукових статей під назвою «Закарпатські діалектизми як матеріал для відтворення мовної старовини».

У наступній монографії «Історія української ботанічної лексики (XIX – початок XX ст.)» (Ужгород, 2014, 600 с.) І. В. Сабадош опрацював близько 10 тисяч флорономенів з їх варіантами. Автор зазначає, що в той період збагачення української ботанічної номенклатури відбувалося такими основними шляхами, як словотворення, переосмислення слів, запозичення готових назв флори від інших мов, лексикалізації та метафоризації словосполучень. Близько половини всіх нових одиниць, якими поповнилася ботанічна лексика української мови XIX – початку XX століть, становлять ботанічні назви, що виникли внаслідок словотворення. У монографії частково застосовано лінгвогеографічний метод, оскільки подано інформацію про територію вживання кожного з описуваних номенів за даними досліджених джерел української мови. Матеріал представлено на широкому загальнослов'янському тлі, опрацьовано майже 300 публікацій інших авторів.

За рік учений публікує нову книгу – «Українська лексика в просторі і часі: Збірник праць» (Ужгород, 2015, 688 с.). У ній зібрано праці автора, в яких досліджено важливі питання української лексики з погляду її територіального варіювання, історії, джерел поповнення, походження. Книга має шість розділів: 1) Лексикологія; 2) Лінгвістична географія; 3) Історія лексики. Етимологія; 4) Наукова термінологія; 5) Лексикографія; 6) З історії українського мовознавства. У 76 працях описано міжмовні та міждіалектні зв'язки на лексичному рівні; аналіз лексики здійснено на великому фактичному матеріалі, записаному в українських говірках, узятому з писемних пам'яток (опублікованих і рукописних), зі словників різних типів та інших джерел. До аналізу залучено лексичні матеріали багатьох слов'янських і неслов'янських мов.

Нову монографію професора І. Сабадоша «Українські назви рослин. Історія, етимологія» (Ужгород, 2019, 1032 с.) без перебільшення можна назвати фундаментальною. У покажчику представлено понад 14 тисяч українських та латинських назв рослин (с. 952–1031). Уперше в найповнішому обсязі описані праслов'янські флорономени, успадковані українською мовою, назви рослин давньоукраїнського (XI–XIII ст.), староукраїнського (XIV–XVIII ст.) часу та періоду XIX – початку XX ст. Виявлено тенденції розвитку української ботанічної лексики від найдавніших часів. Автор вказує на певні недоліки в цьому сегменті української наукової термінології і висловлює пропозиції щодо їх усунення. Ця книга підсумовує багаторічну працю Івана Васильовича з вивчення української ботанічної лексики, однієї з найбільших і найцікавіших для науки тематичних груп.

Можна дивуватися, як одна людина здійснила таку титанічну працю з опису й систематизації величезного за обсягом різночасового, різнодіалектного та різномовного матеріалу. Певно, відповідь криється у математичних здібностях Івана Васильовича – скільні вчителі навіть готували його до вступу

на фізико-математичний факультет, але юнак обрав лінгвістику. В інтерв'ю 2015 року професор зауважив: *«Знання математики допомагають і сьогодні. Вони розвинули в мені системне мислення. Саме мова з усіх гуманітарних дисциплін найбільше піддається формалізації, про що свідчать новітні галузі – структурна лінгвістика і математична лінгвістика. Хтось із філософів сказав: “Грамати́ка й математи́ка дисциплінують мозок”. Я повністю погоджуюся з цим твердженням...»*

Хист до систематизації та кількарічний досвід роботи директором університетської бібліотеки, безсумнівно, допомогли Іванові Васильовичу підготувати працю «Закарпатський діалект. Бібліографічний покажчик» (2009, у співавторстві з О. Ф. Мигoliniнець та О. Д. Пискач). Крім того, він видав кілька посібників для студентів: «Методичні вказівки до науково-дослідної роботи студентів-філологів з українського мовознавства» (1988), «Синтаксис простого речення сучасної української літературної мови» (1999, у співавторстві з В. І. Добошем та А. М. Галас), «Дипломна робота з українського мовознавства» (2003), «Сучасна українська літературна мова. Вступ. Лексикологія і семасіологія. Фразеологія. Лексикографія: Практикум» (2010), «Синтаксис словосполучення і простого речення сучасної української мови: Практикум» (2018, у співавторстві з А. М. Галас) та інші.

Професор Сабадош бере участь у важливих міжнародних проєктах. Він є членом робочої групи «Загальнослов'янського лінгвістичного атласу», збирав матеріали у закарпатських говірках до «Загальнокарпатського діалектологічного атласу». Входить до колективу з підготовки кількатомного академічного «Словника гуцульських говірок» (Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України). Кілька років був головою редколегії Наукового вісника Ужгородського національного університету (Серія «Філологія»), з 2006 є відповідальним редактором щорічника «Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства». Нагороджений знаком «Відмінник освіти

України» (2000), отримав почесне звання «Заслужений працівник освіти України» (2008).

Ті, кому пощастило знати Івана Васильовича Сабадоша особисто, відзначають його мудрість, щирість та доброзичливість. Побажаймо шановному ювіляру щастя, міцного здоров'я, творчої наснаги і нових праць!

Вибрані рецензії на праці І. В. Сабадоша: Москаленко Л. [рец.:] Сабадош І. В. Формування української ботанічної номенклатури. Ужгород, 1996. 192 с. *Мовознавство*. 1999. № 1. С. 74–76; Гриценко П. [рец.:] Сабадош І. В. Атлас ботанічної лексики української мови. Ужгород, 1999. 104 с. *Мовознавство*. 2001. № 2. С. 80–85; Малаховская О. А. [рец.:] Сабадош І. В. Атлас ботанічної лексики української мови. Ужгород, 1999. 104 с. *Общеславянский лингвистический атлас. Материалы и исследования*. 2001–2002. Москва, 2004. С. 423–427; Хобзей Н. Словник однієї говірки. *Діалектологічні студії*. 7. Львів, 2008. С. 367–369; Барань Є. [рец.:] Сабадош І. В. Словник закарпатської говірки села Сокирниця Хустського району. Ужгород, 2008. 480 с. *Studia Slavica Hungarica*. Budapest, 2010. Т. 55. С. 137–139; Воронич Г. Коли розкіш – доконечна норма [рец.:] Сабадош І. В. Словник закарпатської говірки села Сокирниця Хустського району. Ужгород, 2008. 480 с. *Українська мова*. 2010. № 2. С. 113–117; Rieger J. *Dialect Atlases (East Slavic). Die slavisch Sprachen. The Slavic Languages: An International Handbook of their Structure, their History and their Investigation*. Berlin; Munich; Boston, 2014. Vol. 2. S. 2079, 2082; Ганудель З. Збагачення української ботанічної номенклатури. *Дукля*. 2015. № 2. С. 78–79.

Публікації про І. В. Сабадоша: Губаль І. І. Сабадош Іван Васильович. *Хуст над Тисою* / Упор. І. І. Губаль. Ужгород, 1992. С. 167–169; Гоца Е., Миголинець О. Збережене слово – діамант у мовній скарбниці нашого народу (до 60-річчя І. В. Сабадоша). *Новини Закарпаття*. 2004. 15 травня 2004. С. 5; Миголи-

нець О. З любов'ю до рідного слова (до 60-річчя з дня народження професора Івана Васильовича Сабадоша). *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Філологія»*. Ужгород, 2004. Вип. 9. С. 136–138; Сабадош Іван Васильович. *Наукова еліта Закарпаття. Доктори наук, професори Ужгородського національного університету*. Ужгород, 2005. С. 110–111; Лизанець П. М. Сабадош Іван Васильович. *Українська мова. Енциклопедія*. 3-є вид., зі змінами і доп. Київ, 2007. С. 590; Хланта І. Сабадош Іван Васильович. *Енциклопедія Закарпаття. Визначні особи XX ст.* Ужгород, 2007. С. 287; Кочан О. Портрети українських термінологів. Сабадош Іван Васильович. Кочан О. *Українське термінознавство в іменах*. Львів, 2012. С. 224–225; Лизанець П. М. Дослідник української ботанічної лексики. Професору Сабадашу 75. *Новини Закарпаття*. 11 травня 2019 р., № 19 (4827). С. 10; Іван Васильович Сабадош. Біобібліографія до 75-річчя. УжНУ. Упорядник О. Ф. Миголинець. Ужгород, 2019. 120 с.